

Скриль С. А., Херсонський економічно-
правовий інститут

ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМ У ДЕРЖАВАХ ЄС

У статті розглянуті цивілізаційні умови формування політичних систем у державах Європейського Союзу. Досліджуються базові цінності, які впливають на світогляд представників європейської локальної цивілізації, а також на особливості організації політичних інститутів.

Формування та розширення Європейського Союзу відбувалось за певних цивілізаційних, політичних, соціально-економічних, правових умов. Можна стверджувати, що саме сукупність перелічених факторів забезпечила сталий розвиток «єдиного європейського простору». Предметом дослідження у даній статті виступають основні цивілізаційні чинники європейської ідентичності та закономірності формування схожих політичних систем на європейському континенті.

Проблематика цивілізаційного виміру сучасного світового порядку та глобальної взаємодії націй-держав знайшла глибоке обґрунтування у працях С.Б.Кримського, Ю.В. Павленка, Ю.Н.Пахомова, В.В.Седієва, А.А. Шморгуна та ін. Серед зарубіжних дослідників слід виділити Ф. Фукуяму, Е. Де Фреде та С. Хантингтона.

Цивілізаційний вимір політичних, соціально-економічних процесів у світі виступає фундаментальною міждисциплінарною методологією в умовах глобалізації.

У сучасній науці існує багато визначень цивілізації. Так, на думку С. Кримського, цивілізацію слід розглядати, як окрему, відносно автономну, здатну до самоорганізації та саморозвитку поліетнічну соціокультурну систему, яка має свої географічно-часові виміри, базові духовно-культурні цінності і відносно стійкі структури економічних, суспільно-політичних та культурних форм. За визначеними ознаками та критеріями класифікації виділяються наступні сучасні цивілізації: Західна, Східно-християнсько-Євразійська, Латиноамериканська, Мусульмансько-Афразійська, Індійсько-Південноазійська, Китайсько-Східноазійська, Японсько-Далекосхідна та Тропічна Африка як квазіцивілізаційна спільнота [1, с.8].

С. Хантингтон визначає цивілізацію, як певну культурну спільноту. На його переконання, ідентичність на рівні цивілізації стає все більш важливою. Дослідник вказує на існування таких

цивілізацій: Західна цивілізація, Індуїстська цивілізація, Ісламська цивілізація, Конфуціанська цивілізація, Латиноамериканська цивілізація, Православно-слав'янська цивілізація, Японська цивілізація, Африканська цивілізація [2]. Цивілізацію як обгороджену культуру визначає Е. Де Фреде. У свою чергу культура, на його думку, – це сукупність поведінкових практик, що набуваються та змінюються в межах певної групи, і забезпечують можливість комунікації між ними [3, с.17].

У контексті історичного розвитку визначає цивілізацію В. Якунін. Зокрема, він вказує, що цивілізаційний підхід в історії є реальністю майже на протязі півтора століття, однак вивчення історії продовжує будуватись на лінійній парадигмі, успадкованій від епохи Просвітництва Гегелем та Марксом. Цивілізація розглядається у даному відношенні як поняття, що визначає усе людство у цілому, тобто як синонім поняття «культури». Але існує і інший спосіб трактування цивілізації як сукупності самостійних планів історичного розвитку, що виникли на особливій національно-територіальній основі [4, с.9].

Значна кількість наведених визначень поняття цивілізації дозволяє виокремити ключові її елементи, а саме: просторово-часовий вимір; базові духовні цінності, що формують сталі моделі поведінки у політичній, економічній та побутовій сферах; «стратегічний план» розвитку і взаємодії з іншими локальними цивілізаціями. Важливим цивілізаційним елементом виступає також право, яке формує нормативну, а тому й мотиваційно-поведінкову, сферу функціонування великих соціальних спільнот.

Аналізуючи особливості європейської локальної цивілізації як автономної самодостатньої частини Західної цивілізації, деякі вчені акцентують увагу на наступних її ознаках: раціоналізм та ідеї про громадянство і юридичні права, успадковані з часів античності; персоналістичне ставлення до Бога за наявності релігійного санкціонування активної діяльності, перейнятої з іудейсько-християнської традиції; індивідуальний характер економічної діяльності, сформований як традиції античності та варварських народів Західної Європи; суспільно-політична самостійність голів домогосподарств – від варварських народів; плюралізм, взаємодія та конкуренція основних соціальних сил; формування релігійно освяченого ставлення до праці як обов'язку перед Богом [1, с.9].

Розглядаючи право як частину цивілізації, О. Харитонова та Є. Харитонов визначають властивості Західної традиції права:

1) відносно чітка межа між правовими та іншими інституціями. Хоча політика і мораль можуть визначати закон, але вони не трактуються як сам закон;

- 2) управління правовими інституціями доручається спеціальному корпусу людей, які для цього спеціально дістають юридичну освіту;
- 3) юридична думка впливає на правові інститути;
- 4) право сприймається у суспільстві як узгоджене ціле, єдина сформована система;
- 5) закон сприймається як цілісна система, «організм», який розвивається через покоління;
- 6) життєздатність правової системи ґрунтується на впевненості суспільства в довговічному характері права;
- 7) розвиток права свідчить, що воно не просто продовжується, а має свою історію;
- 8) історичність права пов'язана з усвідомленням його переваги над політичною владою;
- 9) всередині одного суспільства існують і змагаються різні юрисдикції, що робить переваги закону необхідними і можливими [5, с. 48].

У історичному ракурсі взаємодія світоглядних принципів, правових традицій та господарського укладу народів-представників європейської локальної цивілізації сформуvala певні параметри уніфікованих політичних систем. Важливо зазначити, що розвиток політичних систем в державах європейської цивілізації відбувалось у тісному зв'язку із розвитком економічної та правової систем. Складовими економічної системи слід визнати ефективне утвердження ліберальних ринкових відносин, домінування малого та середнього підприємництва, антиконкурентну державну політику. Порівняння економічних реформ у державах Західної, Східної, Центральної та Південної Європи, що майже синхронно проводились у другій половині XX століття, дозволяє сформулювати певний універсальний алгоритм та методологію економічних трансформацій.

Аналізуючи цивілізаційно-правові умови формування «єдиного європейського простору», слід наголосити на поступовому утвердженні у правових системах більшості держав принципу верховенства правового закону. Під правовим законом традиційно розуміється втілення, або «вмонтування», у національну систему права фундаментальних принципів, що відзеркалюють сутність базових духовних цінностей європейської локальної цивілізації. Ці принципи – свобода, рівність та справедливість. Свобода як універсальний принцип передбачає конституційне закріплення права націй на самовизначення у політичній, економічній та культурних сферах, утвердження ефективних нормативних та інституційних механізмів реалізації та гарантій негативних прав людини і громадянина. Рівність визначається як заборона

будь-якої дискримінації, як формальна рівність перед законом усіх громадян. Справедливість знаходить своє відображення у системі гарантій реалізації позитивних (соціально-економічних та культурних) прав людини і громадянина, а також у системі гуманізованого кримінального законодавства.

Означені економічні та нормативні чинники обумовили формування у багатьох європейських державах, пов'язаних між собою ідеєю створення «Європи без кордонів», схожих політичних систем, які будуються на наступних класичних ознаках полікратичної держави:

1) соціальним середовищем її існування є відносно однорідне (наскільки це можливо практично) суспільство з численним та міцним середнім класом;

2) органи державної влади формуються в результаті застосування певних демократичних процедур, а стосунки між ними складаються на основі принципів поділу державної влади, системи стримувань та противаг, взаємодії гілок влади;

3) територіальна структура держави складається з урахуванням балансу інтересів центру та місцевих територіальних спільнот різних рівнів;

4) у діяльності органів держави особливу увагу звертають на демократичні форми і методи (зокрема, пошуки компромісу, консенсусу), хоча не виключається й примус, за умов загрози конституційному ладові, демократичному порядку;

5) проголошуються та здійснюються на практиці основні демократичні права і свободи громадян, засновані на визнанні загальнолюдських цінностей[6, с. 171-172].

Для політичних систем полікратичної держави характерним є формування політичної еліти із широких верств населення, переважно – представників середнього класу. Слушно нагадати думки, висловлені у «осьовий час» (за визначенням К. Ясперса) мислителями різних культур (античної та конфуціанської) про те, що ефективне управління державою можуть здійснювати лише освічені особи (філософи) із середнім достатком. Ще однією особливістю політичних систем у полікратичних державах є ідеологічний плюралізм та пов'язана з ним багатопартійність.

Формування сучасних політичних систем у державах Західної та Центральної Європи розпочалось у середині 50-х років XX століття. Країни Східної Європи (Вишеградська група, Румунія, Болгарія) та Балтії (Литва, Латвія, Естонія) стали на шлях політичної трансформації на початку 90-х років минулого століття. Але ці країни не створювали будь-які політичні інститути, які б відрізнялися за своїми функціями

від західноєвропейських. Тобто моделі організації політичних інститутів були майже повністю скопійовані. Також можна говорити про ідентичність текстів конституцій, конституційних та органічних законів у країнах Об'єднаної Європи.

Загальноєвропейські цінності, обумовлені історичним формуванням та розпитком локальної європейської цивілізації, стали «матрицею» функціонування політичних систем у країнах Європейського Союзу. У той самий час спроба держав інших локальних цивілізацій імпортувати західні інституційні політичні зразки не завжди мала успіх. Як зазначає С. Кримський, нав'язані Заходом незахідним державам (Японії, Індії, Пакистану, Єгипту, Нігерії, Танзанії, а також Україні та Росії) форми парламентаризму та багатопартійності, при збереженні там традиційних соціальних відносин та орієнтацій, не можуть бути цими країнами адекватно сприйняті. Ці суспільства не пройшли школи Ренесансу, Реформації та Просвітництва, не зробили західного ідеалу громадянина-власника – раціоналіста, індивідуаліста та прагматика. В сутності вони мають з аналогічними західними інститутами лише зовнішню, формальну схожість. Західна форма наповнюється принципово іншим(а в різних цивілізаційних регіонах значно різним) змістом, що особливо спостерігається на прикладах пострадянських держав[1,с.13].

У свою чергу, цивілізаційна розмаїтість та відмінність України від більшості держав Західної, Центральної та Східної Європи є вагомим перешкодою на її шляху до прискореної та ефективної інтеграції у ЄС.

Бібліографічний список:

1. Цивілізаційні моделі сучасності та їх історичні корені / С. Б. Кримський, Ю. В. Павленко, Ю. М. Пахомов, С. В. Сіденко, А. А. Шморгун. – К.: НАНУ, 2002. – 630 с.
2. Хантінгтон С. Столкновение цивилизаций / Сэмюэл Хантінгтон. – М.: АСТ, 2003. – 360 с.
3. Фреде Э. Де. Культура, цивилизация, идентичность/ Э. Де Фреде // Полис. – 2010. – № 4. – С. 17-23.
4. Якунин В. Диалог цивилизаций для построения мирных и инклюзивных обществ/ В.И. Якунин // Полис. – 2010. – № 4. – С. 8-16.
5. Харитонova О., Харитонов Е. Порівняльне право Європи: основи порівняльного правознавства. Європейські традиції / О. І. Харитонova, Е. О. Харитонов. – Харків : Одиссей, 2002. – 591 с.
6. Актуальні проблеми теорії держави та права. Частина 1. Актуальні проблеми теорії держави: Навчальний посібник / С. М. Тимченко, С. К. Бостан, С. М. Легуша, Н. М. Пархоменко, Т. О. Пікуля, Н. В. Пронюк. – К.: КНТ, 2007. – 288 с.

В статье рассмотрены цивилизационные условия формирования политических систем в государствах Европейского Союза. Исследуются базовые ценности, которые влияют на мировоззрение представителей европейской локальной цивилизации, а также на особенности организации политических институтов.

The article describes civilizational conditions of the formation of political systems in the countries of the European Union. Basic values are being analyzed, which influence the worldview of the representatives of European local civilizations, as well as organizational particularities of political institutions.

Стаття надійшла до редколегії 16.09.2015

УДК 332 (437.1/2)

**Палінчак М. М., ДВНЗ Ужгородський
національний університет**

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН В УГОРСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Проаналізоване правове регулювання державно-церковних відносин в Угорщині. Розглянуто чинне законодавство країни, зокрема конституційні норми, процедура реєстрації релігійних організацій. Особлива увага приділена питанню реституції церковного майна. Здійснено спробу аналізу взаємовідносин країни з Ватиканом. Виявлено, що на тлі широких суспільно-політичних змін в Угорщині закладено нову демократичну партнерську фазу взаємовідносин між державою і церквою. Визначені пріоритетні напрями політики у сфері державно-церковних відносин, серед яких – сприяння релігійним організаціям у реалізації їхніх завдань.

Актуальність дослідження питання правового регулювання діяльності релігійних організацій визначається соціально-політичною важливістю процесу покращення державно-конфесійних відносин в Україні. З метою вдосконалення конституційно-правового регулювання таких відносин важливим є використання позитивного досвіду інших постсоціалістичних країн.

Метою статті є аналіз особливостей конституційно-правового регулювання взаємодії держави і церкви в Угорщині.

Стан дослідження. Дослідженню проблеми конституційно-правового забезпечення державно-церковних відносин в Угорщині